

Riksdagen
Justitieutskottet

Remissvar – promemoria Förlängning av föreslagna tidsgränser för häktning

Åklagarmyndigheten har ombetts att lämna synpunkter på förslaget om tidsgränser för häktning. Med anledning av detta önskar myndigheten framföra följande.

Sammanfattning

Ny lagstiftning som riskerar att försämra möjligheterna att utreda och lagföra brott bör införas och utformas med försiktighet. Den bör vara anpassad för både nutida och framtida förhållanden. Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget om nio månaders tidsgräns för häktning för vuxna och anser att tidsgränsen för misstänkta under 18 år bör vara sex månader. Det är viktigt att ventilen om förlängning av häktningstiden tillämpas nyanserat. Ventilen bör tydliggöras, bl.a. om när straffvärdet är mycket högt och därmed kan motivera en förlängning vid svårutredd brottslighet.

Inledning

Det är i allas intresse att häktningstiderna begränsas så långt som möjligt. Det måste emellertid ställas mot behovet av att kunna utreda och lagföra brott efter som häktning många gånger är nödvändigt för att värna möjligheterna till utredning och lagföring. Som Åklagarmyndigheten tidigare har framhållit, exempelvis i remissvaren rörande betänkandena SOU 2016:52, SOU 2017:7 och SOU 2017:98, vore en effektiv åtgärd för att minska behovet av häktning att modernisera och effektivisera vår processordning som bl.a. bygger på omedelbarhetsprincipen. Nu föreslås i stället en reglering av häktningstidernas längd.

Den föreslagna konstruktionen är oprövad i svensk rätt. Det är därför svårt att förutse och överblicka hur den föreslagna ordningen i praktiken kommer tillämpas. Det är också svårt att ge tydlig vägledning om dessa komplexa frågor i förarbeten varför frågorna till stor del kommer att behöva lösas vid rättstillämpningen. Sammantaget innebär det en tydlig osäkerhet om vad resultatet av den föreslagna reformen blir.

Det är viktigt att ny lagstiftning på centrala delar av straffprocessrättens område är anpassad både för nutida och för framtida förhållanden. Om utvecklingen med allvarlig brottslighet som exempelvis skjutningar och sprängningar inte mattas av eller i värsta fall accelererar, får inte regler om häktningstider bli ett hinder mot att dessa brott ska kunna utredas och lagföras på ett rättssäkert och effektivt sätt. Just eftersom det handlar om den mer allvarliga och svårutredda brottsligheten bör ny lagstiftning, som riskerar att minska möjligheterna att utreda och lagföra brotten, införas och utformas med försiktighet.

Tidsgränsen för vuxna misstänkta bör vara nio månader

Åklagarmyndigheten delar Justitiekottets bedömning att en tidsgräns om nio månaders häktning för vuxna misstänka är bättre avvägd än en om sex månader. Det är förvisso ovanligt med häktningstider som pågår över sex månader och det sker vanligtvis bara för allvarlig och svårutredd brottslighet. Men just i de fallen är det angeläget att tidsgränsen inte skapar ett hinder för en effektiv utredning och möjligheterna till lagföring. Även om tidsgränsen kan förlängas bör det tas i beaktande att en tidsgräns innebär ett visst incitament för den misstänkte att medvetet fördröja utredningen, exempelvis genom att sent i utredningen påkalla nya utredningsåtgärder eller lämna nya uppgifter som kan innebära att ytterligare utredningsåtgärder behöver vidtas. Det incitamentet blir större desto kortare tidsgränsen är. Med en tidsgräns om nio månader bör den risken minska jämfört med en om sex månader.

Tidsgränsen för unga misstänkta behöver också förlängas

Självklart ska unga frihetsberövas i så liten utsträckning som möjligt. Det är också mycket ovanligt med en lång häktningstid när den misstänkte är under 18 år. Trots detta bedömer Åklagarmyndigheten att det också finns skäl att förlänga den föreslagna tidsgränsen för häktning av personer under 18 år.

Samhällsutvecklingen under de senaste åren har medfört ett ökat fokus på och problem med allvarliga brott med bl.a. skjutvapen, sprängningar och narkotika, inte minst kopplat till organiserad brottslighet. Utredningar av dessa brott är ofta omfattande och kräver tekniska analyser, vilket tar tid. Det är inte ovanligt att sådana brott begås av gärningspersoner som är under 18 år eller av unga tillsammans med äldre gärningspersoner. I dylika ärenden med hög kollusionsfara kan det vara förödande för hela brottsutredningen om häktningen behöver hävas ens för någon av gärningspersonerna. Dessa konsekvenser kan förväntas bli mer frekventa ju kortare tid misstänka under 18 år kan vara häktade.

I sammanhanget ska nämnas att åklagare vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet redan har haft flera ärenden där barn utnyttjats av äldre personer för att begå eller ta på sig ansvaret för allvarliga brott såsom mord, grova vapenbrott och grova narkotikabrott. En förklaring kan möjligen vara att unga riskerar mildare påföljder än vuxna gärningsmän. Om tiden som misstänkta över 18 år kan sitta häktade är tre gånger så lång som för misstänkta under 18 år, ökar risken för att de senare utnyttjas i ännu större utsträckning. Det är naturligtvis svårt att bedöma hur stor denna risk är, men utan tvekan är det mycket allvarligt om den realiserar.

Som framgått ovan talar systematiska skäl för en förlängning av tidsgränsen för häktning av unga. Vi har inledningsvis fört fram att man bör vara försiktig när nya tidsgränser för häktning införs eftersom de riskerar att försämra möjligheterna att utreda och lagföra allvarlig brottslighet. Mot den bakgrunden anser Åklagarmyndigheten sammanfattningsvis att övervägande skäl talar för att tidsgränsen för häktning av misstänkta under 18 år bör vara sex månader.

Ventilen om förlängning behöver tydliggöras och tillämpas nyanserat

Om en längsta tid för häktning införs är det nödvändigt att denna kan förlängas i de fall det är befogat. Det är angeläget att förarbetena är så tydliga som möjligt så att de omständigheter som där exemplifieras för när tiden kan förlängas får genomslag i rättstillämpningen och tillämpningen blir så enhetlig som möjligt.

Vid bedömningen av om skäl för förlängning finns bör en helhetsbedömning göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Det är härvid viktigt att sådana omständigheter som exemplifieras i propositionen på ett nyanserat sätt beaktas, exempelvis om den misstänkte fördröjt utredningen, om det tillkommit ytterligare brottslighet som är allvarlig eller svårutredd eller om ärendet har internationella kopplingar. Åklagarmyndigheten vill särskilt understryka att nya regler inte får göras så strikta att de äventyrar det internationella samarbetet kring gränsöverskridande brottslighet.

Vid bedömningen av om synnerliga skäl för häktning föreligger av någon som är under 18 år tillmäts styrkan i de särskilda häktningsskälerna stor betydelse. Detsamma bör gälla även vid prövningen av skälerna för att förlänga tiden för häktning.

Det är naturligt att vissa faktorer kommer att få större betydelse än andra vid bedömningen av om det finns skäl till förlängning. Utöver hur svårutrett brottet

är, vilket påverkar häktningsskälens styrka, kommer brottslighetens svårhet att vara av särskild betydelse vid en förlängning av häktningstiden. Typiskt sett föreligger det, enligt propositionen, skäl för att förlänga tiden när straffvärdet är mycket högt i kombination med att brottet är särskilt svårutrett. Vad som är ett mycket högt straffvärde lämnas, uttryckligen (prop. s. 24), ingen närmare vägledning om. Uttrycket har dock använts av Högsta domstolen (NJA 2018 s. 1010 p. 33) för att beskriva ett straffvärde om tre år och sex månaders fängelse för grovt penningtvättsbrott. Åklagarmyndigheten delar Ekobrottsmyndighetens synpunkt om värdet av att det ges mer ledning om vad som kan vara ett mycket högt straffvärde och skulle gärna se ett riktmärke när det gäller detta som inte ligger högre än vad Högsta domstolen har uttalat. Utan en tydligare indikation i förarbetena kring vad som avses med mycket högt straffvärde ser Åklagarmyndigheten att det finns en risk att tillämpningen varken blir enhetlig eller i linje med lagstiftningens intentioner.

Åklagarmyndigheten uppfattar uttalandena i propositionen som att det är brottslighetens svårhet, straffvärdet, som ska vara styrande vid bedömning. Det innebär att det är den skada, fara eller kränkning som gärningen inneburit, vad gärningspersonen insett eller borde insett om detta samt dennes avsikt eller motiv som ska beaktas. Detta är en god ordning. Om straffmätningens värde, som påverkas exempelvis om gärningspersonen är under 21 år, skulle vara en framträdande faktor blir följden bl.a. olämpliga tröskeleffekter. Därtill skulle en sådan utformning bli beroende av andra straffrättsliga reformer på ett svåröverskådligt sätt, exempelvis eventuella förändringar i 29 kap. 7 § brottsbalken om ungdomsreduktion.

Det bör avslutningsvis understrykas att om häktningstiden inte förlängs från de föreslagna tre respektive sex månaderna är det än mer viktigt att möjligheterna att förlänga tiden inte blir alltför små.

Ikraftträdandet

De lagändringar som föreslagits innefattar även ändrade regler om restriktioner. Ett väl utvecklat it-stöd skulle säkerställa en effektiv och rättssäker implementering av det nya regelverket. Att anpassa Åklagarmyndighetens it-stöd innebär ett visst utvecklingsarbete. Även om detta har påbörjats är arbetet slutligen beroende av riksdagens beslut om och hur förslagen ska införas. De anpassningar av it-stödet som behövs med anledning av lagförslaget tar normalt minst sex månader att genomföra räknat från riksdagens beslut. Det skulle vara värdefullt om detta kunde beaktas när tiden för det nya regelverkets ikraftträdande bestäms.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Petra Lundh efter föredragning av vice överåklagaren Peter Lundkvist. Synpunkter har hämtats in från chefen för Nationella åklagaravdelningen, överåklagaren Thomas Häggström och från Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet samt från ämnes-specialisten med inriktning mot ungdomsbrott, kammaråklagaren Åsa Okmark. I den slutliga handläggningen av ärendet har rättschefen Marie-Louise Ollén, överåklagaren Lennart Guné och vice överåklagaren Magnus Johansson deltagit. Kammaråklagaren Johan Lengholm har ansvarat för den huvudsakliga beredningen av ärendet.

Petra Lundh

Peter Lundkvist

Kopia till

Kommunikationsavdelningen

Rättsavdelningen

Biblioteket

Lotta Myrén, chefssekreterare